

Obrazac Izveštaja o oceni doktorske disertacije

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE**I PODACI O KOMISIJI**

Odlukom Nastavno naučnog Fakulteta Poslovne ekonomije od 26.10. 2015. godine zavedenog pod brojem NE. 313/15. imenovana je Komisiju za ocenu doktorske disertacije **M.Sc., Duda Koska Balje** za izradu doktorske disertacije „*Uticaj ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju savremenih organizacija*” u sastavu:

1. **Vilmoš Tot**, vanredni profesor, Fakultet poslovne ekonomije Univerziteta Educons Sremska Kamenica, predsednik Komisije
2. **Branislav Mašić**, redovni profesor, Ekonomski fakultet Pale, Univerzitet Istočno Sarajevo, BiH, mentor i
3. **Leposava Grubić Nešić**, redovni profesor, Fakultet tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu, član Komisije.

II OSNOVNI PODACI O KANDIDATU I DISERTACIJI

Ime, ime jednog roditelja, prezime: Duda (Jasmidin) Koska Balje

Datum i mesto rođenja: 16.10.1977, Prizren

Naziv magistarskog/master rada, institucija, datum i mesto odbrane: “Privatizacija i restrukturiranje javnih preduzeća“ Fakultet poslovne ekonomije, Univerzitet Educons, 2009. Sremska Kamenica

Naučna oblast iz koje je stečeno akademsko zvanje magistar / master: Menadžment i biznis

Lista objavljenih naučnih radova u naučnim časopisima kako je definisano u skladu sa članom 27. Pravilnika o doktorskim studijama.

- Čeranić, P., Marinković, V., Balje, D., Bezbednosni menadžment u obaveštajnim organizacijama, *Srpska politička misao*, Institut za političke studije, Broj 3/2014
- Balje, D., Teorija potražnje kao funkcija cene i dohotka potrošača, *Naučni bilten, ekonomska istraživanja*, Buletin Shkencor: hulumtime ekonomike, ISSN 1800-9794, COBISS.CG-ID 20586256
- Balje, D., Koncept i značaj ljudskog kapitala u savremenoj ekonomskoj nauci i privrednoj praksi, *Novi EKONOMIST*, Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina, Univerziteta u Istočnom Sarajevu. (prihvaćen rad za objavljivanje)
- Škrijelj, H., Mazreku, I., Balje, D., Management Based on the Marketing Strategies with EU Standards - Case Study Peja Brewery, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies MCSER Publishing*, Rome-Italy Vol 4 No 2 S1 August 2015.

Podaci o disertaciji sadrže osnovne tehničke podatke kao što su:

Doktorska disertacija kandidata *Duda (Jasmidin) Koska Balje* pod nazivom „Uticaj ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju savremenih organizacija” izložena je na 301 strana, formata A4, na srpskom jeziku. Disertacija sadrži popis korišćene literature od 228 bibliografskih jedinica, 32 časopisa i 30 internet izvora, a u disertaciji se nalazi 354 citata.

U doktorskoj disertaciji prikazano je 19 slika i 4 tabele, takođe sadrži i anketne listove, rezultate ankete i programski analiziran statistički prikaz rezultata od 47 grafičkih prikaza i 32 tabela.

III PREDMET I CILJ DOKTORSKE DISERTACIJE

Doktorska disertacija predstavlja rezultat istraživanja uticaja ljudskog kapitala na stvaranje i održavanje konkurentske prednosti u organizacijama na Kosovu. Znanje u ljudima, zaposlenima, predstavlja intelektualni kapital koji je danas za većinu organizacija značajniji i od samog finansijskog kapitala.

Istraživanje naučni i društveni značaj. *Naučni cilj* je naučna, teorijska i praktična deskripcija i analiza aktivnosti ljudi u organizacijama i način na koji oni stvaraju i održavaju konkurentnost prednost. *Društveni cilj* je da ovaj rad pruži praktičnu korist, odnosno da pruži nova saznanja onima koji žele da se bave ljudskim kapitalom u organizacijama i istraži stanje i mogućnosti primene u organizacijama u privredi Kosova.

Za potrebe istraživanja je kreiran instrument u vidu upitnika. Na osnovu analize teorijskih izvora savremenih autora i aktuelnih dešavanja na prostoru gde je upitnik rađen, određeni su faktori i obeležja koje je neophodno obraditi upitnikom. Sva ta pitanja su rezultirala pokazivanjem faktičkog stanja na terenu po pitanju davanja pažnje i korišćenja ljudskog kapitala sa svim njegovim karakteristikama i svesnošću ispitanika o značaju nevidljivog resursa koji daje najveće rezultate u stvaranju i održavanju konkurentske prednosti organizacija.

IV OSNOVNE HIPOTEZE

Kandidat *Duda (Jasmidin) Koska Balje* u doktorskoj disertaciji pod nazivom „**Uticaj ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju savremenih organizacija**” polazi od glavne hipoteze :

- Ljudski kapital je ključni kapital u stvaranju i održavanju konkurentske prednosti.

Generalna hipoteza se operacionalizuje preko sledećih posebnih hipoteza:

H1: Permanentna edukacija i usavršavanje zaposlenih je osnova razvoja ljudskog kapitala i osnova stvaranja održive konkurentske prednosti.

H2: Preduzetničko-liderski potencijal i inovacije vode ka stvaranju i održavanju konkurentske prednosti.

Pojedinačna hipoteza rada je:

- Ne postoji dovoljno razvijena svest o značaju ljudskog kapitala u kompanijama na Kosovu i njegov uticaj na stvaranje i održavanje konkurentske prednosti.

V METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U dokazivanju postavljenih hipoteza doktorske disertacije pod nazivom „**Uticaj ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju savremenih organizacija**” kandidata *Duda (Jasmin) Koska Balje*, zadovoljeni su osnovni metodološki elementi – objektivnost, sistematičnost, pouzdanost i opšta primena dobijenih rezultata.

Prilikom izrade disertacije su primenjivane opštenaučne metode, osnovne analitičke metode i osnovne sintetičke metode. Od opštenaučnih metoda primenjene su: prikupljanje podataka i analiza sadržaja izvorne građe i naučne literature kao i komparativna metoda.

Od osnovnih analitičkih metoda korišćene su: analiza, dedukcija, apstrakcija i specijalizacija. Od osnovnih sintetičkih metoda upotrebljene su: konkretizacija, generalizacija, indukcija i sinteza. Istraživanje ove problematike zasnivalo se istovremeno i na analizi domaće i inostrane literature (*desk research*), pri čemu je posebna pažnja bila posvećena kritičkom osvrtu na rezultate praktičkih istraživanja objavljenih u literaturi (*case study*), uz komparaciju sa saznanjima do kojih se došlo na osnovu analize domaće privredne prakse (*field research*). U realizaciji dela istraživanja u okviru „desk“ metoda, koristila se takođe i baza podataka relevantnih privrednih institucija.

Prilikom prikupljanja podataka korišćene su i: analiza dokumentovanog sadržaja i ranije izvršena istraživanja, studija slučaja (*case study*), posmatranje i ispitivanje (*anketa*).

Sam pristup istraživanju bio je sintetički, odnosno ni jednom metodološkom postupku nije se davala prednost, već su svi postupci podjednako korišćeni.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od februara 2014. do aprila 2014. godine. Upitnik je u pismenoj formi predat top menadžmentu organizacija. U ponuđenim odgovorima koristila se Likertova 5- stepena skala. Uzorak se bazira na 76 ispitanika koji su zaposleni u različitim firmama sa cele teritorije Kosova. U uzorku su učestvovala firme koje zapošljavaju više od 30 radnika. U najvećem broju organizacija koje su učestvovala u istraživanju, najzastupljenije su oblasti pružanja usluga, trgovine, proizvodnje, javna preduzeća (elektrodistribucija, vodosnabdevanje, eko-region) megamarketi, restorani. Polazna ideja istraživanja jeste da se utvrdi činjenično stanje po pitanju ljudskog kapitala, koliko se njemu kao resursu pridaje pažnja i koliko on kao resurs može doprineti stvaranju i održavanju konkurentske prednosti organizacija.

Obrada empirijskih istraživanja, sprovedeni su pomoću programskog softvera IBM SPSS Statistics 20.

Kandidat je u istraživanju ove problematike zasnivao i na analizi domaće i inostrane literature pri čemu je posebna pažnja bila posvećena kritičkom osvrtu na rezultate istraživanja objavljenih u literaturi.

VI STRUKTURA I KRATAK OPIS SADRŽAJA PO POGLAVLJIMA

Doktorska disertacija kandidata *Duda (Jasmin) Koska Balje* pod nazivom „**Uticaj ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju savremenih organizacija**” ima sledeću strukturu:

- SAŽETAK
- UVOD
- ORGANIZACIJE U SAVREMENIM USLOVIMA POSLOVANJA
- ZNANJE
- EKONOMIJA ZNANJA
- INTELEKTUALNI KAPITAL
- LJUDSKI KAPITAL
- INOVACIJE
- KONKURENTNOST
- EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U ORGANIZACIJAMA NA KOSOVU
- ZAKLJUČNA RAZMATRANJA
- LITERATURA
- ANKETA, SPISAK SLIKA, SPISAK TABELA

Doktorska disertacija kandidata Duda Koska Balje ima 10 delova, tako da prvih osam čine teorijska razmatranja, u devetom delu je pregled empirijskog istraživanja, a na kraju, u desetom delu se daju zaključna razmatranja..

Nakon uvodnih napomena **prvi deo** disertacije koji se odnosi na defisanje predmeta, problema istraživanja, ciljeve istraživanja, i hipotetički okvir, metode istraživanja i kratak osvrt na strukturu rada, koja treba da omogući dokazivanje ciljeva i hipoteza istraživanja. **Drugi deo** bavi se istraživanjem organizacija u savremenim uslovima poslovanja i izazovima koji stoje ispred njih. Prezentirana je i kratka komparacija funkcionisanja organizacija koja su radila pre, u staroj ekonomiji i funkcionisanja organizacija u novoj ekonomiji.

Treći deo disertacije bavi se istraživanjem znanja kao osnove postojanja organizacija, njegovom značaju, načinu sticanja i korišćenja. Upravljanje znanjem je nezaobilazni deo modernog funkcionisanja kompanija u svim fazama takvog procesa od utvrđivanja znanja, organizovanja, čuvanja i distribucije znanja i iskustva pojedinih grupa u preduzećima, a sve u funkciji donošenja brzih i kvalitetnih poslovnih odluka.

Četvrti deo disertacije analizira ekonomiju zasnovanu na znanju prikazujući razlike modela ekonomije zasnovane na znanja u odnosu na tradicionalnu ekonomiju. U ovom delu se ukazuje na izazove ekonomije zasnovane na znanju, važnosti ljudskog kapitala i indikatore privrede zasnovane na znanju.

Peti deo disertacije odnosi se na intelektualni kapital, njegove karakteristike, sastavne delove sa posebnim osvrtom na ljudski kapital kao najznačajniji deo intelektualnog kapitala. Insistira se na tome da je ljudsko znanje promenljiva veština koja se stiče i usavršava, a samo upravljanje tim znanjem je specifičan i trajan proces. Zbog toga, kontinuirano učenje je preovlađujući imperativ poslovanja.

Šesti deo disertacije odnosi se na teorijski okvir fundiranja ljudskog kapitala, koji danas predstavlja najznačajniji faktor konkurentnosti, i osnove stvaranja i održavanja konkurentnosti savremenih organizacija današnjice.

Sedmi deo disertacije istražuje inovacije kao proces pretvaranja ideje u realizaciju. Inovacija ne postoji bez ideje o novom. Da bi savremena organizacija stekla i održala jednom ostvarenu konkurentsku prednost, neophodno je da konstantno razvija znanje, kreativnost i inovativnost kod svih zaposlenih. Nema razvoja ni jednog poslovnog subjekta, bez primene novih ideja i novog znanja, čemu kandidat posvećuje dužnu pažnju.

Osmi deo disertacije istražuje konkurentnost, njene faktore i izvore. Nadalje u ovom delu se istražuju principi, instrumenti i sredstva konkurentne prednosti, kao i odnos organizacije prema konkurenciji, strategiji nastupa prema konkurenciji koristeći Porterov model generičkih poslovnih strategija. Istraživanje konkurentne prednosti dobija na značaju, usled ubrzanog razvoja pre svega tehnoloških novina, globalizacije tržišta itd. U tom dinamičnom procesu, menjaju se i faktori koji utiču na konkurentnost.

Deveti deo disertacije predstavlja empirijsko istraživanje. Kandidat Duda Koska Balje je istraživala koliko i kako ljudski kapital utiče na stvaranje i održavanje konkurentne snage i prednosti, kao i povećanje uspeha organizacija u stvaranju superiornih proizvoda i usluga. Istraživanje je obuhvatalo značaj ljudi, njihovog obrazovanja, veština, njihove motivacije i želje za uspehom, njihove kreativnosti, inovativnosti i sposobnosti timskog rada u stvaranju veće produktivnosti i prednosti jedne organizacije u odnosu na drugu.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od februara 2014. do aprila 2014. godine. Upitnik je u pismenoj formi predat top menadžmentu organizacija. Anketa je podeljena u 5 delova i to: Osnovne informacije o organizaciji, 2. Podaci o ispitaniku, 3. Ljudski kapital, 4. Permanentna edukacija i usavršavanje, i 5. Preduzetničko-liderski potencijal i inovacija. U ponuđenim odgovorima koristila se Likertova 5- stepena skala. Uzorak se bazira na 76 ispitanika koji su zaposleni u različitim firmama sa cele teritorije Kosova. U uzorku su učestvovala firme koje zapošljavaju više od 30 radnika.

Deseti deo disertacije predstavlja zaključna razmatranja kandidata kroz sumiranje rezultata do kojih se došlo u prethodnim poglavljima, daje diskusiju o postavljenoj glavnoj hipotezi, kao i posebnih i pojedinačne hipoteze. U ovom delu kandidat takođe sumira najvažnija opažanja do kojih je došao i ukazuje na dalje perspektive i preporuke za dalje istraživanje, kao i preporuke i aktivnosti koje bi mogle da se primene u praksi.

Na kraju doktorske disertacije kandidata daje prikaz konsultovane i korišćene literature, kao i kompletan prikaz ankete, spisak slika i tabela.

VII OSTVARENI REZULTATI I NAUČNI DOPRINOS

Rezultati koji su dobijeni ovim istraživanjem pružaju niz novih saznanja o uticaju ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju organizacija, uopšte, a posebno na Kosovu, gde je izvršeno empirijsko istraživanje. Korišćene su mnoge tehnike statističke obrade podataka u zavisnosti od vrste podataka, tipa skale i dimenzije upitnika, sa punim stepenom objektivnosti. Tako je kandidat Duda Balje Koska došla do interesantnih zaključaka u pogledu:

Razlike među ispitanicima

- nema statistički bitnih rodni razlika u skorovima na skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- nema statistički značajnijih razlika među starosnim grupama u skorovima na skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- utvrđeno je da postoje razlike između ispitanika na različitim pozicijama u organizaciji na skali ljudski kapital: ispitanici iz grupe top menadžment imali su veći skor na skali ljudski kapital od ispitanika iz grupe menadžment prvog nivoa;
- nisu utvrđene statistički značajne razlike među ispitanicima različitog nivoa obrazovanja u skorovima na svim skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- nisu utvrđene statistički značajne razlike među ispitanicima iz različitih kategorija godina radnog staža u skorovima na svim skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- utvrđeno je da postoje razlike između ispitanika iz organizacija različite delatnosti na skali permanentna edukacija i usavršavanje: ispitanici iz grupe trgovina kao i ispitanici iz grupe javna preduzeća imali su veći skor od ispitanika iz grupe proizvodnja na skali permanentna edukacija i usavršavanje, dok su na skali inovacije, ispitanici iz grupe trgovina imali veći skor od ispitanika iz grupe proizvodnja;
- nisu utvrđene statistički značajnije razlike među grupama u odnosu na svojinski oblik organizacije u skorovima na svim skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- nisu utvrđene značajnije statističke razlike među grupama spram broja zaposlenih u organizaciji u skorovima na svim skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- nisu utvrđene značajnije statističke razlike između grupa u odnosu na broj visokoobrazovanih u skorovima na svim skalama upitnika predmetnog istraživanja;
- utvrđene su statistički značajne razlike između ispitanika koji pripadaju različitim grupama u odnosu na broj godina poslovanja organizacije na tržištu: ispitanici iz organizacija koje posluju više od 10 godina imali su statistički značajno veći skor na skali permanentna edukacija i usavršavanje.

Povezanost sa kategorijalnim varijablama

- utvrđena je statistički značajna povezanost varijable svojinski oblik analiziranih organizacija sa varijablom značaj intelektualnog kapitala za organizaciju u vidu srednje jakog uticaja;
- ispitanici iz privatnih organizacija pridaju veći značaj intelektualnom kapitalu od ostalih;
- utvrđena je statistički značajna povezanost varijable broj zaposlenih u organizaciji sa varijablom značaj intelektualnog kapitala za organizaciju u vidu srednje jakog uticaja;
- utvrđeno je da ispitanici iz organizacija sa više od 30 radnika pridaju veći značaj intelektualnom kapitalu od ostalih;
- utvrđena je statistički značajna povezanost varijable pol ispitanika sa varijablom značaj intelektualnog kapitala za organizaciju u vidu srednje jakog uticaja;

- utvrđeno je da ispitanici ženskog pola pridaju veći značaj intelektualnom kapitalu od ispitanika muškog pola;
- između ostalih varijabli nije utvrđena statistički značajna povezanost.

Povezanosti između skala upitnika

- utvrđena je mala pozitivna korelacija između skala ljudski kapital i permanentna edukacija i usavršavanje;
- utvrđena je mala negativna korelacija između skala ljudski kapital i inovacije.

Povezanost između kategorijalnih varijabli

- utvrđeno je da postoji značajna povezanost između varijabli značaj intelektualnog kapitala za organizaciju i ljudi su ključni resurs savremenog poslovanja, i u pitanju je srednje jak uticaj;
- utvrđeno je da postoji povezanost između varijabli učenje iz iskustva drugih unutar organizacije i deljenje znanja između zaposlenih u organizaciji blizu praga značajnosti; u pitanju je srednje jak uticaj ali nema potreban nivo značajnosti.
- potvrđeno je da nema značajnije povezanosti između varijabli: značaj intelektualnog kapitala za organizaciju i baziranje konkurentske prednosti;
- između ostalih varijabli takođe nije utvrđena statistički značajna povezanost.

Ako posmatramo ova dva pitanja kao kategorijalne varijable i njihovu povezanost sa ostalim varijablama upitnika možemo uočiti da nije utvrđena statistički značajna povezanost između varijabli značaj intelektualnog kapitala za organizaciju i baziranje konkurentske prednosti ali je, s druge strane, utvrđeno da postoji značajna povezanost između varijabli značaj intelektualnog kapitala za organizaciju i ljudi su ključni resurs savremenog poslovanja i u pitanju je srednje jak uticaj.

Nije utvrđena povezanost između preduzetničko-liderskog potencijala i inovacija sa stvaranjem i održavanjem konkurentske prednosti organizacija, niti međusobna povezanost između permanentne edukacije i usavršavanja zaposlenih i stvaranja i održavanja konkurentske prednosti organizacija. S druge strane, utvrđena je mala pozitivna korelacija između skala ljudski kapital i permanentna edukacija i usavršavanje, te se druga posebna hipoteza može delimično prihvatiti. Sve ovo dovodi do zaključka da su generalna hipoteza ovog rada kao i prva posebna hipoteza opovrgnute, jer nije utvrđena statistički značajna povezanost između varijabli koje ove hipoteze operacionalizuju.

Nasuprot tome, druga posebna hipoteza je delimično prihvaćena jer nije utvrđena statistički značajna povezanost između permanentne edukacije i usavršavanja zaposlenih i stvaranja i održavanja konkurentske prednosti organizacija ali je, s druge strane, utvrđena pozitivna korelacija malog intenziteta između skala ljudski kapital i permanentna edukacija i usavršavanje. Pojedinačna hipoteza koja govori o tome da ne postoji dovoljno razvijena svest o značaju ljudskog kapitala u kompanijama na Kosovu i njegovog uticaja na stvaranje i održavanje konkurentske prednosti organizacija može se potvrditi na dva načina: kao prvo, posmatrajući frekvencije odgovora ispitanika na odgovarajuća pitanja iz upitnika, kao i po tome što nije utvrđena statistički značajna povezanost, odnosno uticaj ljudskog kapitala na stvaranje i održavanje konkurentske prednosti organizacija.

Zaključak je da je generalna hipoteza rada da su ljudi ključni resurs savremenog poslovanja opovrgnuta. Međutim, sve do sada istraženo po pitanju ljudi u anketiranim kosovskim organizacijama, potvrđuje pojedinačnu hipotezu disertacije da ne postoji dovoljno razvijena svest o značaju ljudskog kapitala u organizacijama na Kosovu.

Takođe je zaključeno da organizacije na Kosovu, tačnije ljudi koji ih vode, još uvek u potpunosti nisu shvatili da inovativni pristup koristi sve potencijale i resurse kompanije i podstiče na dalji napredak. Kompanija na inovativnom pravcu razvoja je svesna da uvek može da se posluje bolje, zato podstiče traganje za novim idejama kako bi se što pre povećala upotrebna vrednost tih ideja a takođe i smanjili troškovi. Dobijeni rezultati samo potvrđuju zaključak doktorske teze da se na ljude i njihovo znanje i usavršavanje, ne obraća dovoljno velika pažnja, niti da je znanje koje se nalazi u ljudima – faktor koji vodi uspehu.

VIII ZAKLJUČAK KOMISIJE

Na osnovu kompletne analize i ocene doktorske disertacije, kandidata **Dude Koska Balje** pod nazivom „**Uticaj ljudskog kapitala na stvaranje održive konkurentske prednosti u poslovanju savremenih organizacija**”, Komisija je došla do sledećih zaključaka:

1. Kandidat **Duda Koska Balje** ispunila je sve zakonske i formalno pravne uslove za odbranu doktorske disertacije
2. Komisija može da konstatuje da je urađena doktorska disertacija u skladu sa prijavom i obrazloženjem teme doktorske disertacije, odnosno da su predloženi naziv rada, predmet i cilj istraživanja, navedene hipoteze i metode naučnog istraživanja u disertaciji u skladu sa prijavom i obrazloženjem doktorske disertacije.
3. Komisija konstatuje da je tekst doktorske disertacije pre stavljanja na uvid javnosti prošao detekciju plagijarizma (prisvajanje ideja, metoda ili pisanih reči drugih, bez ukazivanja na autora, s namerom da budu prikazani kao originalno delo), odnosno da mentor ima potvrdu da rad nema više od 13% plagijarizma, što je manje od propisanog standarda (do 20%).

Na osnovu iznetih ocena, imajući u vidu predstavljene i očekivane rezultate doktorske disertacije, Komisija smatra da su se stekli uslovi za javnu odbranu i predlaže Nastavno-Naučnom veću Fakulteta poslovne ekonomije i Senatu Univerziteta Edukons prihvatiti doktorsku disertaciju Dude Koske Balje i odobri njenu javnu odbranu.

U Sremskoj Kamenici, 21. 11.2015. godine

POTPISI ČLANOVA KOMISIJE

1. _____

Vilmoš T. _____, profesor, Fakultet poslovne ekonomije Univerziteta Educons Sremska Kamenica, predsednik Komisije

2. _____

Branislav Mašić, _____, Ekonomski fakultet Pale, Univerzitet Istočno Sarajevo, BiH, mentor, i

3. _____

Leposava Grubić Nešić, redovni profesor, Fakultet tehničkih nauka, Univerziteta u Novom Sadu, član Komisije.